

4. Про оборону України: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2020-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 49. – Ст. 420.
5. Про організацію оборонного планування в Україні: Закон України від 18 листопада 2004 р. № 2198 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 4. – Ст. 97.
6. Военна доктрина України: Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648/2004 // Зб. законод. актів з питань нац. безпеки і оборони. – К.: Парламентське вид-во, 2005.
7. Про Збройні Сили України: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2019-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 48. – Ст. 410.
8. Административное право Украины: Учебник / Под общ. ред. акад. С.В. Кивалова. – Х.: Одиссей, 2004. – С. 793-794.
9. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року (Біла книга України): Указ Президента України від 22 червня 2004 року № 670/2004. – К.: Аванпост-прим., 2004. – С. 38-39.
10. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

УДК 341.96:339.7

*А.Й. Іванський,
О.І. Зоріна*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МІЖНАРОДНЕ ФІНАНСОВЕ ПРАВО»

Глобалізація суспільних відносин, розширення спектра і суб'єктного складу міжнародних фінансових відносин, визначення правил ведення фінансової діяльності між іноземними учасниками без сумнівів дозволяють говорити про індивідуальну визначеність відособленої групи суспільних відносин, що виникають у ході мобілізації, розподілу і використання централізованих та децентралізованих фондів державних (державоподібних утворень) коштів між іноземними учасниками.

Визначена проблематика дослідження вже тривалий час хвилює розум вчених-правознавців у сфері фінансового права, адже тенденція глобалізації світогосподарських зв'язків, розширення сфери і збільшення обсягів співробітництва є стійкою протягом тривалого часу.

Ще в середині 60-х років Ю.А. Ровінський говорив про те, що «розвиток економічного співробітництва між державами привів до розгалуження різних за своїм змістом видів господарських зв'язків. Зокрема, за останні роки значно розширилися міждержавні фінансові, кредитні й валютні відносини. Будучи однією з форм економічного, науково-технічного і культурного співробітництва між державами, ці відносини разом з тим мають специфічні особливості. Врахування цих особливостей дозволяє об'єднати зазначені вище відносини в одну групу міжнародних фінансових відносин і виявити специфіку їх міжнародно-правового регулювання» [1, с. 60].

У ХХ ст., особливо після Другої світової війни, у зв'язку з розвитком міжнародного обміну, а також розширенням і диференціацією форм співробітництва

різних країн у політичній, економічній і культурній областях виникла необхідність подальшого розширення міжнародних фінансових відносин. Появилися численні міжнародні організації, члени яких – суверенні держави – приймають на себе визначені фінансові зобов'язання. Були створені такі спеціалізовані міжнародні фінансові організації, як Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку та ін. [2, с. 156].

Перш ніж говорити про міжнародні фінансові відносини, варто звернутися до поняття власне фінансів.

Фінанси, будучи історичною категорією, виникли ще в часи рабовласницького суспільства в умовах товарно-грошових відносин під впливом розвитку функцій і потреб держави. У нинішніх реаліях існування фінансів також нерозривно зв'язано з товарно-грошовими відносинами, розвиток яких обумовлено поділом праці, наявністю різних форм власності й заснованих на них організаційно-правових формах господарської, у тому числі й підприємницької, діяльності, зовнішньоекономічними зв'язками тощо. Однак фінанси не слід ототожнювати з такими категоріями, як гроші, доходи чи витрати. Характеризуючи фінанси, варто виходити з таких ключових елементів, як фінансові відносини і фінансова діяльність. Фінансові відносини відображають рух вартості від одного суб'єкта до іншого. Вони характеризують розподільні, перерозподільні й обмінні процеси і матеріально виявляються в грошових потоках. Фінансова діяльність, у свою чергу, виявляється у формуванні доходу і здійсненні витрат визначеним суб'єктом [3, с. 5-7].

На наш погляд, суб'єктами міжнародних фінансових відносин можуть виступати приватні юридичні особи, що беруть участь у кредитно-фінансових операціях: надання банками кредитних ресурсів, одержання кредитів, в операціях на міжнародних валютних ринках і ринках цінних паперів і т.д.

Співробітництво тієї чи іншої країни з міжнародними кредитно-фінансовими структурами здійснюється через міжнародні організації універсального характеру системи ООН; міжнародні кредитно-фінансові інституції, такі, як Міжнародний валютний фонд і група Світового банку; міжнародні організації регіонального характеру – регіональні банки розвитку і т. ін.

На наш погляд, з визначеною часткою умовності фінансові відносини можна розділити на національно-державні й міжнародні, виходячи з природи їхнього суб'єкта. Так, національно-державні фінансові відносини здійснюються на території однієї держави, не виходять за її межі, підлеглі національному законодавству і носять виключно внутрішньодержавний характер. Міжнародні ж фінансові відносини містять у собі міждержавні і транснаціональні кредитно-фінансові відносини і характеризуються участю в них іноземного елемента.

Таким чином, фінансові відносини реалізуються в двох діалектичних формах: національно-державній і міжнародній [4, с. 10].

На думку А.Т. Назаренко, основними видами міжнародних фінансових відносин є:

– міжнародні власно фінансові відносини, що виникають при передачі однією державою іншій коштів з метою поповнення її офіційних валютних резервів (надання валютних позик);

- міжнародні кредитні відносини, що складаються при русі в міжнародному плані визначеної вартості на умовах повернення і, як правило, зі сплатою відсотків;
- міжнародні валютні відносини, що виникають при вжитті державами заходів, спрямованих на підтримку на визначеному рівні курсового співвідношення їхніх валют, а також на організацію системи грошових відносин між ними;
- міжнародні податкові відносини, що складаються між державами при вжитті ними заходів, спрямованих на врегулювання порядку оподаткування [2, с. 156-158].

Фундаментальний дослідник Ю.А. Ровінський додає до вище позначених фінансові й розрахункові відносини, і з цим необхідно погодитися [5, с. 11].

Предметом міжнародного фінансового права є міжнародні фінансові відносини. Разом з тим різноманіття міжнародних фінансових відносин – це «різноманіття в єдності» [5, с. 22]. Виникаючі в міжнародному житті фінансові відносини характеризуються цілим рядом ознак, властивим усім видам цих відносин. Такими родовими ознаками варто визнати: грошовий характер цих відносин; обов'язкову участь у них суверенних держав (чи створюваних державами міжнародних організацій); виникнення цих відносин у зовнішній діяльності держави [1, с. 62].

Об'єктом усіх видів фінансових відносин служать фінанси, які не слід ототожнювати з грошима, що є набагато більш вузьким поняттям. Сфери функціонування грошей і фінансів перехрещуються у визначеному сегменті; вони взаємопов'язані і взаємозалежні, але не рівнозначні [3, с. 7]. Міжнародний характер вони здобувають лише тоді, коли складаються в процесі зовнішньої діяльності держави, виконання її зовнішніх функцій і завдань. У зв'язку з цим міжнародні фінансові відносини характеризуються тим, що вони ґрунтуються на принципах міжнародного права і, насамперед, на принципі поваги державного суверенітету. Міжнародні фінансові відносини характеризуються також і тим, що вони є міждержавними. Міждержавний характер виявляється не тільки в тім, що їх встановлення відбувається на основі міжнародних договорів і угод, але й у тім, що їх реалізація віднесена до компетенції внутрішньодержавних органів, зв'язаних з фінансовою діяльністю держави, з її фінансовими і кредитними інститутами. Фінансові зобов'язання, що випливають з міждержавних фінансових відносин, відбиваються в національних державних бюджетах, платіжних балансах держав і в інших державних фінансових актах [1, с. 63].

Специфічні особливості міжнародних фінансових відносин визначені, насамперед, характером об'єкта цих відносин і цілями їх виникнення, вимагають спеціальних норм їх правового регулювання, що істотно відрізняються від норм, що регулюють інші види міжнародних відносин. Так, ще Г. Ліпперт, що одним із перших почав спробу систематизувати міжнародні фінансово-правові норми, визначає міжнародне фінансове право як «нову галузь міжнародного права», «своєрідну галузь права», що, у свою чергу, тісно зв'язана як з національним законодавством у сфері фінансової діяльності, так і з міжнародно-правовими нормами [2, с. 160].

Міжнародні фінансові правовідносини зв'язані з виконанням визначених державних зобов'язань, прийнятих державами на основі угоди й у результаті узгодження їх воль, що одержує своє вираження в міжнародно-правовій нормі. У ряді випадків угодами передбачається форма рекомендацій чи рішень, у тому числі і з питань, що стосуються фінансів. У формі рекомендацій виражаються погоджені дії за широким колом фінансових заходів. Однак юридичну чинність ці рекомендації здобувають лише після того, як зацікавлені держави в особі компетентних органів приймають по них у відповідності зі своїм законодавством належні рішення про їх прийнятність [1, с. 65].

Безсумнівний інтерес становить питання про взаємозв'язок норм міжнародного і національного фінансового права. Д.Б. Левін, виходячи з урахування міжнародної практики, вказує на три способи приведення в дію норм міжнародного права в рамках внутрішньодержавного правопорядку: відсилання, рецепцію і трансформацію [6, с. 92-93]. У сфері міжнародного фінансового права такий взаємозв'язок виявляється, насамперед, у тім, що «внутрішньодержавні фінансово-правові норми покликані визначити способи приведення в дію норм міжнародного фінансового права усередині даної держави» [5, с. 23]. При цьому під «способом приведення в дію норм міжнародного фінансового права» варто розуміти способи виконання державою взятого на себе міжнародного фінансового зобов'язання, а не спосіб «додання нормам міжнародного права сили внутрішньодержавного правового акта», форму перетворення міжнародної норми, обов'язкової «для держави в цілому», на норму національного закону, «обов'язкового для всіх громадян і організацій відповідної держави» [2, с. 160].

На сьогоднішній день як у вітчизняній, так і в зарубіжній правовій літературі немає чіткого визначення, що ж варто розуміти під міжнародним фінансовим правом і міжнародними фінансовими відносинами. Так, Роберт Ренделл розглядає міжнародне фінансове право як сукупність приватноправових і публічно-правових відносин із приводу міжнародного руху капіталу, істотну роль у яких відіграють міжнародні валютно-фінансові і кредитні організації та інститути [7, с. 5]. В.І. Лісовський вказує на те, що міжнародні фінансові відносини становлять собою різновид міжнародних економічних відносин. При цьому він вважає, що даним відносинам властиві чітко виражені характерні риси. Як одну з характерних рис він виділяє ту, котра впливає зі специфіки міжнародних фінансових відносин, а саме тісний зв'язок як з міжнародним публічним правом, так і з часткою міжнародного права. На його думку, міжнародне фінансове право є сукупністю правил поведінки (норм конвенційних і звичаєвих), які історично змінюються, що регулюють міждержавні фінансові відносини. До категорії основних структурних елементів системи науки міжнародного фінансового права він відносить поняття міжнародного фінансового права, його історію, питання організації банківських інститутів, міжнародні валютні відносини, міжнародні угоди про платежі, міжнародні відносини з питань кредитів, міжнародні угоди про векселі та чеки й ін. [8, с. 370].

Справедливим, на наш погляд, є вказівка російського автора Г.В. Петрової, яка відзначає, що тенденцією міжнародної правотворчості є перетворення

міжнародного фінансового права на сукупність ділових звичаїв, що самоорганізуються, і управлінських функцій (функцій міжнародного управління), застосовуваних у національних правових системах часто без прямої трансформації в національне фінансове законодавство [9, с. 52].

Підхід В.М. Шумілова, що характеризує міжнародне фінансове право як сукупність міжнародно-правових норм, що регулюють відносини в міжнародній фінансовій системі, був би досить вдалим, якби одночасно даний автор не вказував на те, що, на його думку, міжнародне фінансове право варто вважати галуззю міжнародного економічного права [10, с. 137].

Ю.А. Ровінський характеризує міжнародні фінансові відносини як міждержавні відносини, в яких посередником виступають міжнародні валютно-кредитні й фінансові організації [1, с. 60].

Виходячи з проведеного дослідження, можна дійти висновку про те, що ж варто розуміти під міжнародним фінансовим правом. Уявляється можливим стверджувати, що це сукупність правових норм, які регулюють відносини у сфері міжнародних фінансів. На нашу думку, наявним є висновок про комплексний характер даної галузі, а також про характерні риси своєрідних і однорідних міжнародних фінансових відносин, що мають свої видові відмінності. Ми думаємо, що позначена проблематика є перспективним напрямом для фундаментальних наукових досліджень.

Література

1. Ровинский Е.А. Международные финансовые отношения и их правовое регулирование // Сов. гос. и право. – 1965. – № 2.
2. Назаренко А.Т. О нормах правового регулирования международных финансовых отношений // Тр. ВЮЗИ. – 1971. – Т. XIX.
3. Орлюк О.П. Фінансове право: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2003.
4. Боринець С.Я. Міжнародні фінанси: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2002.
5. Ровинский Е.А. К вопросу о предмете международного финансового права // Тр. ВЮЗИ. – 1967. – Т. IX.
6. Левин Д.Б. Проблема соотношения международного и внутригосударственного права // Сов. гос. и право. – 1964. – № 7. – С. 92-93.
7. Rendell Robert S. International financial law. – L.: Euromoney, 1980.
8. Лисовский В.И. Сущность и система международного финансового права // Сов. ежегодник междунар. права. 1964 – 1965. – М.: Наука, 1966.
9. Петрова Г.В. Взаимодействие норм российского финансового законодательства с международными финансовыми нормами // Финансовый бизнес. – 1999. – № 10.
10. Шумилов В.М. Некоторые вопросы теории и практики (международное экономическое право) // Москов. журн. междунар. права. – 2000. – № 3.